

# ПРАБЛЕМЫ СУЧАСНАГА ВЫХАВАННЯ

## Аб новай Канцэпцыі выхавання дзяцей і навучэнскай моладзі ў Рэспубліцы Беларусь

*В. У. ЧЭЧАТ,*

*загадчык кафедры педагогікі і псіхалогіі магістратуры*

*Нацыянальнага інстытута адукацыі,*

*доктар педагагічных навук*

У апошнія гады існуючыя сацыяльныя інстытуты выхавання падрастаючага пакалення істотна аслабілі свае выхаваўчыя функцыі. Больш таго, пэўная частка прадстаўнікоў гэтых інстытутаў знаходзіцца ў стане разгубленасці, няўпэўненасці і трывожнасці. Многія аказаліся непадрыхтаванымі да выхаваўчай работы з дзецьмі і навучэнскай моладдзю ў новых умовах. У сувязі з гэтым паўстала задача вызначэння новых тэарэтыка-метадалагічных і практычных падыходаў да сучаснага выхавання. Больш за год калектыў вучоных і работнікаў Міністэрства адукацыі працаваў над падрыхтоўкай новай Канцэпцыі выхавання дзяцей і навучэнскай моладзі ў Рэспубліцы Беларусь. У яго ўваходзілі Г. А. Бутрым — начальнік Галоўнага ўпраўлення сацыяльнай і выхаваўчай работы Міністэрства адукацыі; К. У. Гаўрылавец — доктар педагагічных навук, прафесар; М. А. Гусакоўскі — кандыдат філасофскіх навук; У. Т. Кабуш — кандыдат педагагічных навук, прафесар; Н. К. Катовіч — кандыдат педагагічных навук; В. П. Коцікава — кандыдат педагагічных навук; М. І. Латыш — доктар філасофскіх навук, прафесар; А. І. Ляўко — доктар сацыялагічных навук, прафесар; А. А. Палоннікаў — кандыдат псіхалагічных навук; А. Г. Слука — доктар гістарычных навук, прафесар; М. А. Станчыц — кандыдат педагагічных навук; І. А. Фурманаў — доктар псіхалагічных навук. (Таксама В. У. Чэчат — доктар педагагічных навук, прафесар. — Рэд.)

Юрыдычнымі дакументамі, на якія абапіраліся распрацоўшчыкі Канцэпцыі, з'яўляюцца Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь, Законны Рэспублікі Беларусь «Аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь» і «Аб правах дзіцяці». Новая Канцэпцыя арганічна ўвабрала важнейшыя ідэі і палажэнні, выкладзеныя ў канцэпцыях, створаных у пачатку 90-х гг.: Канцэпцыя адукацыі і выхавання ў Беларусі (пад рэд. У. П. Пархоменкі, 1993 г.); Канцэпцыя выхавання ў нацыянальнай школе Беларусі (аўтар У. Ф. Валадзько, 1993 г.); Канцэпцыя нацыянальнай школы Беларусі (аўтары М. А. Гусакоўскі, Ю. Э. Красноў, А. А. Палоннікаў, 1994 г.).

Новая Канцэпцыя складаецца з Уводзін і чатырох раздзелаў: I. Стан выхаваўчай работы; II. Тэарэтыка-метадалагічныя асновы сучаснага выхавання; III. Змест выхавання; IV. Тэхналогія выхаваўчага працэсу.

У дадзенай публікацыі прадставім у скарачаным выглядзе змест Уводзін і раздзела «Тэарэтыка-метадалагічныя асновы сучаснага выхавання».

Ва Уводзінах даюцца асноўныя структурныя элементы зместу паняцця «выхаванне». Імі з'яўляюцца каштоўнасці выхавання, выхаваўчае асяроддзе і выхаваўчы працэс.

**Каштоўнасці выхавання** — гэта значныя для чалавека прыродныя, матэрыяльныя і духоўныя аб'екты ці з'явы, што выяўляюцца ў жыцці і на якія зарыентаваны тэорыі, тэхналогіі і спосабы педагагічнай дзейнасці. Сёння найбольш прыярытэтнымі з'яўляюцца гуманістычныя адносіны да каштоўнасцей выхавання. У якасці вядучага механізму тут можа выступаць сістэмна-змястоўная трансфармацыя агульначалавечых каштоўнасцей у педагагічную дзейнасць. Гэта звязана з тым, што гуманнасць, як абумоўленая маральнымі нормамі і каштоўнасцямі сістэма ўстановак асобы, патрабуе для свайго стаўлення і развіцця адпаведных зместу і метадаў выхаваўчай работы.

**Выхаваўчае асяроддзе** — гэта такая арганізацыя сацыяльнага асяроддзя, калі ўся разнастайнасць чалавечых узаемаадносін ва ўсвядомленай ці неўсвядомленай форме нясе ў сабе выхаваўчыя функцыі. У якасці неабходнага фону і перадумовы кожнага выхаваўчага акта Канцэпцыя вылучае так званую педагагічную атмасферу — сукупнасць эмацыянальных узаемасувязей выхавальніка і выхаванца, што ўзнікаюць на аснове адносін любові, даверу і бяспекі.

**Выхаваўчы працэс** — мэтанакіравана арганізаваны, упарадкаваны працэс, што ажыццяўляецца ў спецыяльна арганізаваным асяроддзі і накіраваны на задавальненне актуальных патрэбнасцей яго ўдзельнікаў. Базісам выхаваўчага працэсу з'яўляецца дзейнасць дзіцяці па набыццю сістэмы ўласных асобнасці і грамадска значных каштоўнасцей, а вынікам — фарміраванне актуальна выбіральных адносін да прыроды, грамадства і самога сябе.

**Выхаванне** разглядаецца з пазіцыі выхаванца і выхавальніка. З пазіцыі выхаванца яно трактуецца як адзінства двух узаемазвязаных працэсаў: сацыялізацыі і індывідуалізацыі.

**Сацыялізацыя** — гэта засваенне выхаванцам каштоўнасцей, установак, норм, узораў паводзін, уласцівых дадзенай сацыяльнай групе, і рэалізацыя набытых сацыяльных сувязей і вопыту ў паўсядзённым жыцці.

**Індывідуалізацыя** — гэта працэс асэнсавання выхаванцам свайго адрознення ад іншых, што забяспечвае фарміраванне ў яго суб'ектыўнасці ўласнай жыццядзейнасці. Пад суб'ектыўнасцю разумеюцца актыўны пачатак выхаванца, што дазваляе будаваць свой унутраны свет, непаўторны вопыт пазнання, адносін, перажыванняў і ў той жа час быць адкрытым вопыту іншых.

З пазіцыі выхавальніка выхаванне ўключае дзве асноўныя стратэгіі паводзін і адначасова два напрамкі ўзаемадзеяння з выхаванцам: фарміраванне і педагогічную падтрымку.

**Фарміраванне** — спецыяльна арганізаваны працэс прад'яўлення педагогам агульначалавечых каштоўнасцей, сацыяльна адабраемых якасцей асобы і ўзораў паводзін.

**Педагогічная падтрымка** — сістэма сродкаў і дзейнасці педагога, што забяспечвае аказанне абавязковай прафесіянальнай дапамогі ў індывідуальным развіцці і самаразвіцці асобы выхаванца.

Прымаючы ў якасці ідэальнай мэты выхавання стварэнне ўмоў для гарманічнага і ўсебаковага развіцця творчай і высокамаральнай асобы, вызначым яго рэальную мэту. Пры гэтым трэба зыходзіць з таго, што чалавек — гэта дыялектычнае адзінства агульнага (агульначалавечага), адзінкавага (асобаснага) і тыповага (грамадзянскага). У іерархіі састаўных частак мэты выхавання на першае месца ставяцца агульначалавечыя каштоўнасці.

У сучасны перыяд, калі карэнным чынам пераглядаюцца светапоглядныя пазіцыі і змяняецца становішча чалавека ў грамадстве, пераацэньваюцца і мэты выхавання. Калі зыходзіць з духоўных каштоўнасцей, то іх захавальніцай з'яўляецца мараль. Агульнавядома, што сутнасць маралі і яе паходжанне не абмяжоўваюцца з'явамі сённяшняга дня, яна заўсёды імкнецца да вечнага. Таму для выхавання важным з'яўляецца фарміраванне ў дзяцей тых якасцей, якія робяць чалавека чалавекам.

Аднак не ўсякі паварот да чалавека як мэты выхавання надае выхавальцу працэсу гуманістычную накіраванасць. Такім ён становіцца толькі тады, калі прадудледжваецца падыход да чалавека як да непаўторнай унікальнай асобы. Таму выхавальчая сістэма разглядае асобу як абсалютную каштоўнасць, г. зн. лічацца недапушчальнымі адносіны да індывідуума як да сродку, якой бы вялікай ні была тая справа, якой ён закліканы служыць. Чалавек паўстае як асоба, калі ён уключаны ў сітуацыю, у якой павінен актыўна і свабодна адстаяць сваю пазіцыю. Менавіта асобасны падыход ставіць дзіця ў пазіцыю суб'екта выхавання. Самыя добрыя і гуманныя мэты выхавання, не прынятыя вучнем унутрана, застаюцца нерэалізаванымі. Адсюль вынікае, што галоўная мэта выхавальчага працэсу — фарміраванне ў дзяцей і навучэнскай моладзі патрэбнасці ўдасканальваць сваю асобу, развіваць сваё здольнасці, мысленне і самаўсведамленне.

Фарміраванне асобы адначасова выступае і ўмовай для выхавання грамадзянскасці. Грамадзянскія каштоўнасці ляжаць у аснове фарміравання прававой дзяржавы, грамадзянскіх паводзін, сацыяльнай актыўнасці, рэалізацыі правоў і абавязкаў на карысць самсёму сабе, сямі, іншым людзям, Айчыне. Формула мэты выхавання можа быць прадстаўлена наступным чынам: чалавек + асоба + грамадзянін.

У раздзеле «Тэарэтыка-метадагічныя асновы сучаснага выхавання» паказваецца, што было характэрна для былой парадыгмы выха-

вання і што прапаноўвае новая. Адыходзячая парадыгма можа быць ахарактарызавана як структура, якая каштоўнасна-мэтавым чынам накіроўвалася на сацыяльную арыентаванасць, безумоўны аўтарытэт педагога, рэпрадуктыўнасць у адносінах да каштоўнасцей, што трансліраваліся ў працэсе выхавання, і інструментарыя, што прымяняўся пры гэтым, а таксама як атаясамліванне дзяржаўнага і грамадскага інтарэсаў. Адзначаныя характарыстыкі базіруюцца ў сваю чаргу на глыбінных устаноўках, што караняцца ў філасофскіх і светапоглядных падыходах (мэтамеркаваннях): абсалютызаваны навуковага вопыту; устаноўка на фарміраванне адзінага светапогляду; перавага калектыўнага перад індывідуальным; абясцэньванне аўтэнтычнай культуры і гістарычных традыцый; пераўтваральныя адносіны да свету, калі на самога пераўтваральніка гэтыя адносіны не распаўсюджваюцца; асіметрычнасць (аўтарытарнасць) педагогічных адносін; школа-цэнтрызм педагогічных стратэгий.

Новая выхаваўчая парадыгма ў сваю чаргу прадугледжвае: адмаўленне ад прэтэнзіі на фарміраванне адзінага светапогляду ва ўсіх выхаванцаў; устаноўку на роўнасць розных відаў вопыту; накіраванасць педагогічных намаганняў на пабудову выхаванцам уласных арыентацый з адказнасцю за зроблены выбар; дыялагізм культурных пазіцый і іх прадукцыйная кааперацыя; пераадоленне пазіцыі абсалютнага суб'екта, калі выхавальнік прымае рашэнні за выхаванца; засваенне пазіцыі пасрэдніка паміж выхаванцам і культурай; арыентацыя на фарміраванне асаблівага спосабу светапогляднага мыслення з адмаўленнем прэзумпцыі якой-небудзь адной цэласнасці; разгляд культуры як полісістэмнага ўтварэння, што акумулюе ў сабе разнастайнасць эпох, народаў, падыходу да светаўспрымання.

Асаблівае новае педагогічнае сітуацыі заключаецца ў яе шырокай плуралістычнасці, адначасовым існаванні і прадукцыйнай рэалізацыі шэрага розных выхаваўчых канцэпцый. На справе гэта азначае ажыццяўленне самых розных выхаваўчых практык са сваімі тэхналогіямі, уласнай вынікавацю, крытэрыямі эфектыўнасці.

Новая парадыгма мае наступныя педагогічныя прынцыпы:

- прыярытэтнасць выхавання перад навучаннем;
- рэфлексіўнае кіраванне развіццём дзейнасці асобы;
- уключэнне педагога ў сацыякультурную сітуацыю пры выкарыстанні прагрэсіўных традыцый;
- адпаведнасць эместу выхавання задачам рэгіянальнага, нацыянальнага і сусветнага развіцця.

Вылучаюцца фундаментальныя пазіцыі тэхналагічных структур новай парадыгмы:

- стварэнне ўмоў для самаарганізацыі дзейнасці выхаванца
- прадастаўленне магчымасці выбару;
- вылучэнне кола маральных норм, прынятых усімі суб'ектамі новай парадыгмы на аснове дагавору;
- вызначэнне нарматыўных інварыянтных умоў уваходжання і выхату дзіцяці з калектыву;

— забеспячэнне захавання ў калектыве аўтаномнага «я».

Стрыжнёвым паняццем педагагічнай тэхналогіі ў дадзенай парадыгмальнай прасторы выступае кіраванне ініцыятывай, якую генерыруе сам выхаванец у працэсе педагагічнага ўзаемадзеяння. На полюсе педагога гэта прадугледжвае як яе падтрымку, так і стварэнне неабходных умоў для рэалізацыі. У працэсе педагагічнага ўзаемадзеяння адбываецца ўзыходжанне выхаванца ад канкрэтнага да абстрактнага. Такі пераход якраз і азначае перанос ступені самаідэнтыфікацыі дзіцяці, выводзіць на якасна больш высокі ўзровень самастойнасці з улікам яго ўзраставага развіцця. Праграма выхаваўчай дзейнасці мае наступныя ўзроставыя межы:

Сям'я і чалавецтва — да 6 гадоў.

Школа, мікраасяроддзе і чалавецтва — да 10 гадоў.

Нацыянальна-рэлігійны рэгіянальны соцыум і чалавецтва — да 12 гадоў.

Айчына і чалавецтва — да 15 гадоў.

Чалавецтва і сусвет — да 18 гадоў.

Складанасць рэалізацыі такой праграмы для Беларусі звязана з неабходнасцю выбару ў адкрытым полі традыцый, асабліва рэлігійных. У былыя гады існаваў індывідуальны стэрэатып адносінаў да рэлігіі. Цяпер падобнае самавызначэнне становіцца істотнай педагагічнай задачай. Акутуальнай праблемай з'яўляецца і працэс ідэнтыфікацыі дзіцяці з той нацыянальнасцю, да якой яно належыць. Усё гэта вызначае спектр задач выхаваўчай работы ў адпаведных інстытутах: сям'і, школе, пазашкольных установах, грамадскіх арганізацыях і інш.

Агульную схему змены выхаваўчых парадыгм можна прадставіць наступным чынам.

1. Разгортванне свабодных творчых дыскусій, накіраваных на выхаванне, педагагізацыю, псіхалагізацыю асяроддзя і рэальнае ўвасабленне ў жыццё новых парадыгмальных структур.

2. Увядзенне ў змест адукацыі педагагічных ВНУ і інстытутаў павышэння педагагічнай кваліфікацыі прадметнага зместу, што адпавядае новым парадыгмальным устаноўкам.

3. Перападрыхтоўка выкладчыкаў педагогікі ВНУ не толькі ў плане засваення новага зместу адукацыі, але і форм педагагічнай работы з гэтым зместам.

4. Практычная распрацоўка новай выхаваўчай парадыгмы міждyscyплінарнымі навуковымі калектывамі і іх эксперыментальная апрабаванне на спецыяльна адведзеных пляцоўках.

5. Кіраванне інавацыйным развіццём адукацыі наогул і выхаваўчым працэсам у прыватнасці.

Сістэма выхавання як любая педагагічная сістэма будзеца на адпаведных метапедагагічных прынцыпах, уключае тую ці іншую ідэалогію, ставіць адэкватныя мэты і задачы і выконвае канкрэтныя выха-

ваўчыя функцыі. Прыярытэтнымі прынцыпамі выхавання, актуалізаванымі сучаснай сацыякультурнай сітуацыяй, з'яўляюцца:

**прынцып прыродаадпаведнасці**, які вызначаецца сэння не толькі праяўленнем прыродных задаткаў, але і энергетычнымі магчымасцямі чалавека і іх абумоўленасцю інфармацыйнымі, сацыяльнымі і касмічнымі з'явамі. Арыентаваны на станаўленне асобы дзіцяці ў адпаведнасці з яго псіхафізічнымі і інтэлектуальнымі магчымасцямі;

**прынцып культураадпаведнасці**. Культура як маральны стан грамадства, як сукупнасць усіх форм яго духоўнага жыцця з'яўляецца вызначальным фактарам фарміравання асобы, сацыялізацыі маладога пакалення. Прынцып праяўляецца як апора ў выхаванні на каштоўнасцях нацыянальнай і сусветнай культуры;

**прынцып сацыяльнай абумоўленасці**, які зыходзіць з пазіцыі, што школа і грамадства — адзінае цэлае. Адпаведна, выхавальнік з'яўляецца правадніком грамадскіх ідэй, а школа — асяроддзем рэалізацыі сацыяльнай палітыкі;

**прынцып самаразвіцця**, які разумеецца перш за ўсё як працэс фарміравання сістэмы каштоўнасцей арыентацый, «я-вобраза» вучня, яго самавызначэння;

**прынцып ненасілля і талерантнасці** абапіраецца на царпімасць да іншадумства, розных форм праяўлення індывідуальнасці, абумоўлівае адмаўленне ад любых форм педагогічнага насілля, у тым ліку фізічнага;

**прынцып сувязі з жыццём** праяўляецца ва ўліку жыццёвых сітуацый, абумоўленых эканамічнай нестабільнасцю, экалагічным крызісам і іншымі прыроднымі і сацыяльнымі праяўленнямі, якія негатыўна ўплываюць на працэс абнаўлення і ўстойлівага развіцця грамадства;

**прынцып навукнасці** як апора ў выхаваўчым працэсе на псіхалагічныя і полаўзроставыя асаблівасці вучняў, умелае і эфектыўнае выкарыстанне выхавальнікам дасягненняў педагогічнай і псіхалагічнай навук;

**прынцып адкрытасці** выхаваўчых сістэм прадугледжвае аптымальнае спалучэнне розных выхаваўчых мадэлей з жыццёвым вопытам асобы, рэальнай жыццядзейнасцю людзей, стварэнне на гэтай аснове дзіцячых дашкольных устаноў адкрытага тыпу, школ-абшчын, сацыяльна-педагогічных і сацыякультурных комплексаў.

Важнейшымі задачамі выхавання на сучасным этапе з'яўляюцца наступныя.

1. Фарміраванне самасвядомасці асобы, пачынаючы ад фарміравання ўласнага «я-вобраза» і заканчваючы нацыянальным, грамадзянскім, экалагічным усведамленнем, што дазваляе ператварыць чалавека з аб'екта асяроддзя ў «я-суб'екта».

2. Фарміраванне волі, здольнасці кантраляваць сябе, улічваць свае патрэбнасці і задаткі, праяўляць сябе ў якасці суб'екта дзейнасці. Фарміраванне волі азначае перш за ўсё фарміраванне здольнасці чалавека паставіць свае паводзіны пад кантроль розуму, выпрацоўваць і ставіць перад сабой мэты, даваць ацэнку, матываваць і абдумваць свае дзеянні, прымаць правільныя рашэнні, планавать арганізацыю дзейнасці.

3. Фарміраванне здаровага ладу жыцця, адносін да свайго здароўя як да каштоўнасці, імкненне да гармоніі духоўнага і фізічнага здароўя.

4. Развіццё эмацыянальнай сферы асобы дзіцяці, якое ажыццяўляецца ў першую чаргу ў працэсе эстэтычнага выхавання сродкамі прыроды і мастацтва. Імкнучыся да арганічнага зліцця эмацыянальнай актыўнасці з функцыянальнай дзейнасцю, што задаецца выхаваўчым працэсам школы, можна ўздзейнічаць на сацыяльную пазіцыю вучня, пераўтвараючы яе выканаўчы характар у ініцыятыўны. Арганічнае зліццё функцыянальнай і эмацыянальнай актыўнасці, на што здольна ўздзейнічаць мастацтва незалежна ад яго віду, фарміруе ўстойлівую пазіцыю асобы ў выніку таго, што ў ёй развіваюцца светапоглядны пачатак і сацыяльная патрэбнасць у засваенні грамадскіх ідэй.

5. Фарміраванне экалагічнай свядомасці, якое прадугледжвае ставэрэнне ўмоў для набывання вучнямі адпаведных ведаў і практычнага вопыту вырашэння праблем у дадзенай галіне; фарміраванне каштоўнасных арыентацый экалагічнага характару і звычак экалагамэтазгоднай дзейнасці; здольнасць да прычынна-выніковага аналізу сітуацый і з'яў у сістэме «чалавек — грамадства — прырода» і выбару спосабаў вырашэння экалагічных задач.

6. Духоўна-маральнае фарміраванне асобы, што прадугледжвае інфармаванне школьнікаў аб суіснаванні ў свеце мноства культур, кожная з якіх мае свае ідэалы, сваю сістэму каштоўнасцей; засваенне паняццяў аб культуры, маральнасці, духоўнасці як аб вечных каштоўнасцях; выхаванне маральных якасцей і вопыту маральных паводзін.

7. Падрыхтоўка школьніка да функцыянавання і развіцця ў адпаведным сацыякультурным і прыродным асяроддзі. Яна ўключае ўмацаванне сувязей з непасрэдным асяроддзем жыццядзейнасці дзіцяці, культурай і ўмовам жыцця мікрараёна, горада, рэгіёна, краіны.

Выхаванне выконвае наступныя асноўныя функцыі:

1) функцыя сацыялізацыі заключаецца ў забеспячэнні засваення індывідам сацыяльнага вопыту. Яна ажыццяўляецца ў пэўным сацыякультурным асяроддзі ў працэсе сумеснай дзейнасці і пры дапамозе такіх механізмаў, як адаптацыя, калектыўнасць, партнёрства, творчасць, рэфлексія, праяўленне і ажыццяўленне індывідуалізацыі;

2) функцыя індывідуалізацыі паўстае як працэс фарміравання «я-вобраза», унутранага духоўнага свету асобы на аснове інтэграцыі са-

шыяльных роляў і адносін, уласнага духоўнага і сацыяльнага вопыту і вопыту іншых людзей і пакаленняў, ператварэння грамадскага набытку ў адпаведныя якасці і рысы характару. Па сваёй сутнасці функцыя індывідуалізацыі ў выхаванні ёсць не што іншае, як працэс фарміравання суб'ектыўнасці ўласнай жыццядзейнасці на аснове выкарыстання сістэмы сродкаў, што спрыяюць асэнсаванню індывідам свайго адрознення ад іншых;

3) **функцыя фарміравання паўстае** як спецыяльна арганізаваны працэс прадаўлення педагогам сацыяльна адабраемых каштоўнасцей, нарматыўных якасцей асобы і ўзораў паводзін. Праз рэалізацыю гэтай функцыі адбываецца як бы «ўбудоўванне» растучага чалавека ў жыццёвую прастору;

4) **педагагічная падтрымка** як дапамога дзецям у вырашэнні іх індывідуальных праблем, звязаных з псіхафізічным і маральным здароўем, міжасобаснымі зносінамі, прафесіянальным і жыццёвым самавызначэннем;

5) **гуманітарная функцыя** выхавання заключаецца ў задавальненні духоўных патрэбнасцей, сэнсу жыцця, асабістай свабоды, маральнасці. Гэта функцыя рэалізуецца з дапамогай такіх механізмаў, як узаемаразуменне, зносіны, супрацоўніцтва, суперажыванне, саўдзел;

6) **функцыя развіцця** прадугледжвае эвалюцыю пэўнай каштоўнасна-нарматыўнай пазіцыі асобы выхаванца, структуры яе патрэбнасцей, матываў паводзін, здольнасцей пры рэалізацыі адпаведнага педагагічнага ідэалу ці малэлі адпачынку:

7) **культураўтваральная функцыя**, або функцыя захавання, узнаўлення і развіцця культуры, абумоўлівае арыентацыю на выхаванне культурнага чалавека, якую нельга рэалізаваць інакш, як праз фарміраванне і развіццё самога чалавека і адпаведных форм яго жыццядзейнасці. У якасці механізму ажыццяўлення гэтай функцыі выступае культурная ідэнтыфікацыя, або ўстанаўленне сувязі паміж сабой і культурай свайго народа.